

Yeni medya düzeninde gazeteci emeğinin dönüşümü

Merve Filiz Yavuz*

Öz

Teknolojinin hızla gelişmesi ve dijitalleşmenin hayatın tümüne nüfuz etmesi, diğer tüm alanları olduğu gibi iletişim ve medya alanını da dönüşüme uğratmıştır. Geleneksel gazetecilikte kullanılan teknolojinin farklılaşması, yeni medya ortamında yapılan gazetecilikteki haber toplama-yazma-sunma pratiklerini de dönüştürmüştür. Gazeteciliğin kamusal niteliğinden dolayı yaşanan tüm bu dönüşümler, gazeteci emeğinin ürünü olan haberle doğrudan etkileşim halinde olan toplumun tümüne sirayet etmektedir. Dolayısıyla yeni medya düzeninde gazeteci emeğinin dönüşümündeki belirleyicilerin tespit edilmesi, mesleğin toplumsal olana ilişkin etkilerinin anlaşılması bakımından da önem taşımaktadır. Yeni iletişim ve internet teknolojilerinin, gazetecilerin üretim pratiklerini kolaylaştıracak büyük imkânlar sunduğu düşüncesiyle yapılan değerlendirmeler, söz konusu dönüşüme ilişkin bütüncül bir yaklaşım sunmamaktadır. Bu teknolojilerin sahip olduğu teknik imkânların gazetecilerin iş yapma biçimlerini yalnızca olumlu anlamda kolaylaştırdığı fikri, gazetecilerin teknolojik kuşatılmışlık altında yaşadıkları mesleki sorunları görünmez kılmaktadır. Haberin üretim sürecini anlamlandırmak ve yaşanan dönüşümün etkilerini saptayabilmek için sürecin baş aktörü olan gazetecinin ve emeğinin odağa alınması ve incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, alanla ilgili yapılacak olan literatür taraması ile, teknolojik dönüşümün medya endüstrisi üzerindeki etkisi, gazeteci ve gazetecilik mesleği üzerinden incelenecek ve değişen koşullarda gazetecilerin maruz bırakıldıkları yeni çalışma biçimleri ve dönüşen gazetecilik pratikleri eleştirel bir perspektiften okunmaya çalışılacaktır. Çalışmada, teknolojinin de etkisiyle dönüşen gazetecilik çalışma pratiklerinin gazetecilik emek sürecine olan etkileri tartışmaya açılacaktır. Çalışmada kullanılacak analiz verileri, yeni medya, gazetecilik ve emek süreci ile ilgili bilimsel makalelerden elde edilecektir. Çalışmanın amacı, söz konusu teknolojik dönüşümü ve yeni medya düzeninin belirleyicilerini gazetecilik emek süreci ekseninde anlamaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni medya, gazetecilik, emek süreci, yeni iletişim teknolojileri, haber üretim pratikleri

Transformation of journalistic labour in the new media order

Abstract

The rapid development of technology and the penetration of digitalization into life have transformed communication, media, and all other areas. The change in the technology used in traditional journalism has also transformed the gathering-writing-presenting news practices in journalism in the new media environment. All these transformations are a result of the public nature of journalism. Transformations are spread to the entire society that is in direct interaction with the news. Therefore, defining the causes of journalist labour transformation in the new media order is essential in understanding their social effects. Assessments that accept that new communication and internet technologies offer excellent opportunities to facilitate the production practices of journalists do not provide a holistic approach to the transformation in question. The thought that the enabling environment of these technologies only positively affects journalists makes invisible the professional problems of journalists who are under technological blockade. To make sense of the news's production process and determine the effects of the transformation, it is necessary to focus and examine the journalist and his/her labour, who is the leading actor of the process. In this study, the effect of technological transformation on the media industry will be examined through a literature review on the field, through the journalist and the journalism profession, and the new working styles and transforming journalism practices that journalists are exposed to under changing conditions will be tried to be read from a critical perspective. The study also discusses the effects of journalism working practices that are transformed by the impact of technology. The analysis data to be used in this paper will

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yeni Medya Bölümü, E-posta: mervefilizyavuz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5052-1483

be obtained from articles focused on new media, journalism, and the labour process. The study aims to understand the technological transformation and causes of the new media order in the axis of the journalistic labour process.

Keywords: New media, journalism, labour process, new communication technologies, news production practices

Giriş

Haberin varlığını anlamlı hale getiren en önemli etken toplumsal yaşamdır ve haber, toplum yararına ve toplumsal bir karşılık üretme amacıyla üretilir. Gazeteciden toplumun bilgisini toplumsal ilişki ve çelişkiler bağlamında üretmesi ve sunması beklenir. Ürünü şekillendiren gazetecilere yüklenen ve onlardan beklenen bu toplumsal sorumluluğun yerine getirilişi, genel ekonomik ve toplumsal yapılardan ayrı tutulamaz. Yeni iletişim ve internet teknolojilerinin, yalnızca gazetecilerin üretim pratiklerini kolaylaştıracak büyük imkânlar sunduğu düşüncesiyle yapılan değerlendirmeler, söz konusu dönüşüme ilişkin bütüncül bir yaklaşım sunmamaktadır. Haberin üretim sürecini anlamlandırmak ve yaşanan dönüşümün etkilerini saptayabilmek için sürecin baş aktörü olan gazetecinin ve emeğinin odağa alınması ve incelenmesi gerekmektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin ortamı olan internetin gazetecilik mesleğine olan etkilerini inceleyen pek çok çalışmada, internetin hızlı, etkileşimli, ücretsiz ve kolay ulaşılabilir olması gibi unsurların öne çıktığı görülmektedir. Bu çalışmalarda genel olarak internet ortamında yapılan gazetecilik ile geleneksel gazetecilik arasındaki farklar üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. Görülmektedir ki internet teknolojisi, sahip olduğu ve geleneksel yöntemlerden farklılaşan pek çok özelliği nedeniyle potansiyel etkisinin üzerinde bir önem atfedilerek incelenmektedir. Bu durum, haberin ve internet teknolojisinin özelliklerinin birbiriyle olan çelişkinin dezavantajlarını, gazetecinin ve mesleğin üzerine yüklemektedir.

Geleneksel gazetecilikte basılı kitle gazeteleri teknolojik olarak pahalı yatırımlardır ve haber yoluyla elde edilen kâr etme rekabeti, gazetecilik ve teknoloji ile kurulan ilişkinin belirleyici faktörü olmuştur. Söz konusu bu ilişki sürekli olarak teknolojik kolaylaştırıcıların yenilenmesi için finans kaynağı yaratma, bunun için de haber üretmek kâr etme şeklinde süregelmiştir. İnternet teknolojisinin yalnızca kullanıcıların denetiminde olduğu ve sonsuz bir özgürlük ortamı sağladığı fikri, bu teknolojinin belirli grup ve çıkarların hizmetinde olduğu gerçeğini görünmez kılmaktadır. İnternet teknolojisinin diğer tüm teknolojiler gibi ekonomik ve siyasi yapılardan bağımsız olmadığı fikrinin temele alınması, internetin hem bu teknolojik araç ile üretim yapan gazeteciler, hem de bu araç vasıtası ile üretilen içeriklere ulaşan okuyucular için ütopyik bir ideal yaratmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte yeni iş yapma pratikleri ve yeni istihdam biçimleri ortaya çıkmıştır. Tam çalışmanın yerini part-time (yarı zamanlı çalışma), freelance (serbest çalışma) gibi çeşitli esnek çalışma modelleri almıştır. Medya endüstrisinde güvencesiz çalışma yaygınlaşmış, gazetecilerin izin, ücret, çalışma saatleri ve sosyal güvence hakları belirsiz hale getirilerek sömürüye açık bir konuma itilmiştir. İnternet medyasında, artan çalışma saatleri, iş yükü ve eskiye oranla yetersiz kalan nitelik ihtiyacı nedeniyle gazetecilerin geleneksel medyadaki sorunları eskiye oranla derinleşmiş ve üzerine yenileri eklenmiştir. Yeni iletişim teknolojilerinin olanaklı kıldığı çoklu ortamlara uygun üretim yapması beklenen gazetecilerden de çok yönlü yetenekler beklenmektedir. Gazetecilerden beklenen bu yeni yetenekler teknik becerilerdir ve gazetecilerin iş yükünü artırdığı gibi gazeteciliği teknik bir işe indirgemekte ve gazetecilik mesleğinin değersizleştirilmesine neden olmaktadır.

Gazetecilik pratiklerindeki değişim, haberin üretildiği mekân olan haber bürolarının yapısını ve işleyişini de dönüştürmüştür. Gazetecilik faaliyetlerinde kullanılan araçların mobilize olmasıyla birlikte, fiziksel mekân geride bırakılmış ve gazetecinin mekândan bağımsız bir çalışma işleyişine geçmiştir. Ancak büro faaliyetinden uzak kalmak, gazetecinin üretim sürecinde yalnızlaşmasına yol açmakta, diğer gazete emekçileriyle oluşan etkileşim ve dayanışma zayıflayarak yerini bireyselleşmeye ve rekabet duygusuna bırakmaktadır. Bu durum, gazetecinin yalnızlaşmasına ve örgütlü meslek bilincini yitirmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada teknolojik dönüşümün medya endüstrisi üzerindeki etkisi gazetecilik mesleği odağa alınarak incelenecek ve değişen yeni çalışma biçimleri ile dönüşen gazetecilik pratikleri, bu sorunsal etrafında oluşmuş ilgili literatürün gerek kuramsal gerek olgusal veri kaynağı imkânlarıyla analiz edilecektir. Çalışmanın genelinde, teknolojinin de etkisiyle dönüşen gazetecilik çalışma pratiklerinin gazetecilik emeğine olan etkileri tartışmaya açılacaktır.

1. Yeni medyada gazetecilik

Teknolojinin hızla gelişmesi ve dijitalleşmenin hayatın tümüne nüfuz etmesi, diğer tüm alanları olduğu gibi iletişim ve medya alanını da dönüşüme uğratmıştır. İnternet, bu yeni teknolojik dönüşümün yeni iletişim ortamı olarak yerini alarak, yeni medya, yeni nesil gazetecilik gibi kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Geleneksel gazetecilikte kullanılan teknolojinin farklılaşması, yeni medya ortamında yapılan gazetecilikteki haber toplama-yazma-sunma pratiklerini de dönüştürmüştür. Gazeteciliğin kamusal niteliğinden dolayı yaşanan tüm bu dönüşümler, gazeteci emeğinin ürünü olan haberle doğrudan etkileşim halinde olan toplumun tümüne sirayet etmektedir. Dolayısıyla yeni medya düzeninde gazeteci emeğinin dönüşümü ve bu dönüşümün habere olan yansımalarının belirleyicilerinin tespit edilmesi, mesleğin toplumsal olana etkilerinin anlaşılması bakımından da önem taşımaktadır.

Genellikle bilgisayar tabanlı iletişim teknolojilerinin sürekli yenilenmesi ve güncellenmesi ile değişen teknolojik gelişmeleri anlatmak için kullanılan yeni medya kavramı, günümüz iletişim teknolojilerindeki gelişmenin sürekliliğini ifade etmektedir. Bu durumda yenilik aslında bir önceki döneme göre ortaya çıkan farklılığı ifade etmektedir ve dolayısıyla aslında var olanlar eskimemekte ya da kullanım dışı olmamaktadır. Eski medya ve yeni medya arasında yapılan ayırımın açıkça ifade edilmediği durumlarda bile yeni olana yönelik olumlu bir bakış açısı olduğu görülmektedir ve buna göre, eski olanın geride bırakılması, yeni olanın ise sağladığı olanaklar nedeniyle benimsenmesi fikri ön plana çıkmaktadır (Öztürk, 2010, s. 124). Bu yaygın görüş, “yeni” olarak atfedilen ile “eski” olarak görülenin yan yana gelebileceğini düşünmekte ve eskiyi silmektedir. Mevcut duruma bakıldığında, internet gazeteciliğinin, geleneksel gazeteciliği ve gazeteleri tamamen ortadan kaldıracığına dair görüşlerin geçerliliğini kaybettiğini söylemek mümkündür (Yıldırım, 2010, s. 234). İnternet gazeteciliği, her ne kadar gazetecilik mesleğine yeni bir sıfat eklenmesi ile ortaya çıkmışsa da geleneksel gazeteciliği ortadan kaldırmamış, bu iki gazetecilik benzer pratiklerle aynı ortamda devam etmeyi sürdürmüştür.

Dolayısıyla yeni medya ve internet ortamı ile dönüşen kavram, gazeteciliğin kendisi değildir. Mevcut yeni teknolojik araçlar ve yeni medya ortamının sahip olduğu özellikler ile gazetecilerin iş yapma biçim ve pratikleri değişmiştir. Pavlik (2013, s. 31), haberlerin artık baskı, televizyon ve radyo gibi geleneksel medyanın teknik kısıtlamalarıyla sınırlandırılmayacağını söyleyerek, “gelişmiş haber içeriğini mümkün kılan şey teknolojinin varlığıdır” tespitini yapmaktadır. İnternet ortamı, geleneksel kitle iletişim araçları olarak adlandırılan gazete, televizyon ve radyodan yapısal olarak pek çok ayırt edici özelliğe sahiptir. Dolayısıyla bu durum, yeni medyada üretim yapan gazetecilerin habercilik pratiklerini de farklılaştırmaktadır.

Yeni medya, iletişim teknolojilerinin tümünü bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu kavramı, “var olan medyayı, etkileşimli olarak, sayısal veriye dönüştürmeye yönlendiren ve bilgisayar aracılığıyla üretim, dağıtım ve paylaşım sağlayan ortamlar” (Manovich, 2001, s. 19) olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Yeni medyanın ortaya çıkmasıyla birlikte geçmişteki bütün geleneksel medya biçimleri, sayısal teknolojiyle bütünleşmiştir (Kırık, 2017, s. 233). Sayısal olarak kodlandıklarında metnin, görüntünün ve sesin aynı platformda bütünleştirilebilmesi mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla sayısallaşma, yöndeşmeyi mümkün kılan (Demir & Kaderoğlu Bulut, 2020, s. 14) ve önceleyen bir olgu olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Medya alanında sayısal teknolojinin iletişim araçlarında sağladığı hız, depolama, çeşitlilik, verinin, görüntünün, sesin ve metnin bir arada kullanılabilirliği ile birlikte haber bürolarının organizasyon yapıları, haberin üretimi ve sunumu da farklılaşmıştır (Yıldırım, 2010, s. 230). Tam bu noktada sayısallaşma ve yöndeşme kavramlarının incelenmesi, gazetecilik pratiklerinin dönüşümündeki aktörlerin ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır.

1.1. Yöndeşme ve değişen ortam

Medyayı dönüştüren ve dönüştürmeye devam eden dinamiklerin ortaya çıkardığı yapılanma biçimlerini anlamak için yöndeşme ve sayısallaşma kavramları önemli bir belirleyiciliğe sahiptir. Bu ortamda yeni iletişim ortamının en önemli belirleyicilerinden biri teknolojik ve sektörel yöndeşme olarak ortaya çıkmıştır. Geray (2003, s. 19) yöndeşme kavramı için, “geleneksel medya ile telekomünikasyon ve yeni iletişim/internet teknolojilerinin aynı altyapıyı ve platformları kullanarak bir araya gelmeleri ve aralarındaki sınırların aşılması” tanımını yapmaktadır. Yöndeşme ile üç farklı alan olan televizyon, radyo, gazete, telekom ve veri işlem sektörleri iç içe geçmiş; fotoğraf, metin, video, ses, grafik, animasyon, müzik gibi iletişim öğelerinin ortak bir platformda yayını mümkün hale gelmiştir (Yıldırım, 2010, s. 231). Yöndeşme kavramının gazetecilik pratikleri üzerindeki dönüştürücü etkilerini anlayabilmek için yöndeşmenin sektörel ve teknolojik boyutlarının ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.

Sayısal iletişim teknolojilerinin yeni ve geleneksel medya arasında yarattığı yöndeşmenin bu iki boyutundan ilki olan sektörel yöndeşme, medya sektöründe çeşitli alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlar arasında gerçekleşen yakınsama olarak tanımlanabilir (Fırat, 2018, s. 14). Sektörel yöndeşme, geleneksel medya düzeninde ayrı olan endüstrilerin, verdikleri hizmetin ekonomik boyutlarını en aza indirmek için yeni medya ortamında bir araya gelmeleri olarak açıklanabilir. Kurumsal olarak ayrı olan telekomünikasyon ve yayıncılık endüstrilerinin birleşmesi şeklinde tanımlanabilen sektörel yöndeşme; “ürün çeşitliliğini artırarak rekabette avantajlı konuma geçebilme, dağıtım kanallarından faydalanma, finansal olarak genişleme ve maliyet tasarrufu sağlayabilme” istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir (Yıldırım, 2010, s. 232). Ekonomik açıdan sektörel yöndeşme, temelde medya içeriklerin üretiminde ve dağıtımında maliyet tasarrufunu merkeze alan bir piyasa anlayışının ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin temelinde yer alan sayısallaşma olgusu, teknolojik yöndeşmeye de zemin hazırlamıştır (Mueller 1999, s. 15). Törenli’ye göre (2005, s. 124), teknolojik yöndeşme, telekomünikasyonun bilgisayarlaşması ve bilgisayarların birbiriyle bağlı hale gelebilmesidir. Kejanlıoğlu (2004, s. 80-81), 1970’li yıllarda iletişim ve enformasyon teknolojilerinde yaşanan sıçramanın ‘iletişim devrimi’ olarak anılmasında başvurulacak anahtar kavramın yöndeşme olduğunu savunmaktadır. Gazetecilik için, gazete, televizyon ve radyonun yeni iletişim teknolojileriyle yöndeşmesi, internet gibi sayısal iletişim ortamlarında üretilip sunulacak yeni hizmetler ve ürünler anlamına gelmektedir. Teknolojik yöndeşme süreci aynı zamanda medya içeriklerinin yöndeşmesine de neden olmakta, televizyon, gazete, radyo gibi geleneksel iletişim birimlerinin internet ortamında tümleşmesi için teknolojik zemini sunmaktadır.

Yöndeşme, özellikle gazetecilik alanında önemli değişimler yaratmış ve bu süreçte yeni iş yapma pratikleri ile yeni istihdam yapıları da ortaya çıkmıştır (Demir & Kaderoğlu Bulut, 2020, s. 14). Yeni medya düzeninde üretim yapan gazetecinin kullandığı araçlar; haber toplama ve sunma, multimedya içeriklerini depolama, dinleme ve geri çekme, dağıtım, basım ve erişim fonksiyonlarına sahiptir. Bu fonksiyonlar çoğunlukla birbirleriyle iç içe geçmiş ve tek bir teknik araçta bütünleşmiş haldedirler (Pavlik, 2013, s. 287). Bu durumda gazeteciler kendilerini, teknoloji bazlı bu önemli dönüşüm içerisinde modern gazetecilik araçları olarak görülen araçları kullanmak için yeni mesleki becerileri edinmeye uğraştıkları ve bu araçların meslek

pratiklerinde yarattığı dönüşümle ortaya çıkan yeni organizasyon yapılarına uyum sağlamaya çalıştıkları yeni bir ortamda bulmuşlardır.

İletişim teknolojilerindeki yöndeşme, medya yapısını, içerik üretim ve tüketim süreçlerini etkileyen değişim sürecini tetiklemiştir. Meydana gelen bu değişimlerle birlikte hem üretilen içerikler hem de tüketim yöntemleri değişime uğramıştır (Deuze, 2004; Dijk, 2006). Haberin üreticisi olan gazeteciler için de farklılaşan içerik ve okuyucu tüketimleriyle birlikte haberin toplanma-üretilme-sunulma pratikleri dönüşüme uğramış, haberin yeni ortamı olan internetle birlikte iş yapma pratikleri yeni iletişim ortamının sahip olduğu özellikler çerçevesinde şekillenmiştir.

2. Gazetecilik pratiklerindeki dönüşüm

İnternetin haber üretiminde ve sunumunda kullanılması, gazetecilikte de internet gazeteciliği başta olmak üzere farklı adlarla tanımlanan yeni gazetecilik biçimlerini ortaya çıkarmıştır. İnternet ortamında yapılan gazetecilik, hem görsel medyanın hem de yazılı basının fonksiyonlarını içermesi ve onların yaptığı işi daha düşük maliyetlerle yapabilmesi dolayısıyla, beklenilenden çok daha hızlı bir şekilde yayılmış ve talep görmüştür. Tokgöz'e göre (2017, s. 117), internette haberlerin üretiminin, dağıtımının geleneksel gazeteciliğe göre farklı yöntemler ile yapılmasıyla beraber, haberlerin üretilmesinde gazetecinin üstlendiği rol bakımından geleneksel gazetecilik ile internet gazeteciliği arasında önemli farklılıklar görülmeye başlanmıştır.

Yöndeşmenin şekillendirdiği yeni medya ürünleri ve hizmetleri, geleneksel araçlarla üretilenlerden pek çok farklı biçimlerde ayrılmaktadır. Söz konusu bu yeni ürünler ve hizmetler, artık düz, homojen ve net bir yapıda değildir (Dwyer, 2010, s. 6). Geleneksel haber ortamının bir başlangıcı, bir sonu, zaman ve mekânla sınırlı bir yapısı varken (Karlsson, 2012), yeni iletişim ortamında haber, “katı” halden “akıcı” hale (Deuze, 2008), “durağandan” “dinamiğe” (Pavlik, 2013) geçiş yapmıştır. Geleneksel medyanın merkezîyetçi, kurumsal ve kitlesel üretime dayalı yapısının bütünüyle değiştiğini belirten Atikkan ve Tunç'a göre (2011, s. 214-215), “medya evreni yeni bir ekosistem içinde ve yeni aktörlerle yeniden şekillenmektedir”. Yeni medya ortamının teknik imkânlarının gazetecilik pratiklerini nasıl dönüştürdüğünü anlayabilmek için, internet haberciliği ve geleneksel gazetecilik pratikleri arasındaki farkların ortaya konması oldukça önem taşımaktadır. Sayısal teknolojilerin sunduğu teknik imkânlar da olan bu farklar, Halıcı'ya göre (2005, s. 156-162); hipermetinsellik, etkileşimsellik, depolama ve arşivleme özelliği, multimedya (çoklu ortam) özelliği, taze haber sunma, düşük maliyetli olma özelliği ve kişiselleştirme özelliğidir. Yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin gazetecilik üzerindeki etkilerini konu edinen çalışmaların çoğunda, internet gazeteciliği yalnızca geleneksel medya ile olan farkları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çalışmalarda yeni iletişim ortamının sunduğu teknik imkânlar, gazetecilik mesleğinin de imkânları olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu teknik imkânların gazetecilerin iş yapma biçimlerini yalnızca olumlu anlamda kolaylaştırdığı fikri, gazetecilerin teknolojik kuşatılmışlık altında yaşadıkları mesleki sorunları görünmez kılmaktadır.

Gazetecilik pratiklerindeki dönüşümün dinamiklerinin ortaya konması, öncelikle gazetecilerin üretim süreci içindeki konumlarının kavranmasını gerektirmektedir. İşçinin üretimdeki emeğinin niteliğini, üretimdeki araçları ve üretimin nesnesini inceleyen emek süreci teorisi², pek çok çalışmada yeni medya düzenindeki gazeteci emeğinin dönüşümünü

² Marx (2013, s. 192), emek sürecini, insanın üretici faaliyetinin ürün şeklinde somutlaştığı bir süreç olarak tanımlamaktadır. İnsanın doğayla kurduğu ilişkinin zorunlu bir parçası olan emek süreci, kapitalist emek süreci koşullarında parçalanmakta ve sermayenin büyümesi için daha fazla artık değer elde edilmesi amacıyla yapılmaktadır. Emek süreci kavramının, “temelde üretim noktasının/anının tarihsel-toplumsal şekillenmesini ve burada gerçekleşen ilişkileri” tarif ettiğini söyleyen Kaderoğlu Bulut (2017, s. 275), bu sürecin emeğin üretim için

anlamlandırmak için kullanılmaktadır. Gazetecilik emek sürecinde emeğin konusu olan enformasyon ve haber üretimi ve emeğin kendisi olan gazetecinin emek gücünün niteliği temelde aynı kalırken, haber toplama, işleme ve sunma aşamalarında kullanılan emeğin araçları (Gemici, 2018, s. 10) teknoloji ile birlikte büyük bir hızla dönüşmektedir. Gazetecilik emek sürecinde³ emeğin araçlarının dönüşümünde teknolojinin belirleyici bir noktada olduğunu söyleyen Kaderoğlu Bulut'a göre (2019, s. 276-277), gazeteciyi haber üretim sürecinde teknik bir emek gücüne indirgeyerek gazeteciyi vasıfsızlaştıran teknolojik araçlar, ayrıca gazeteciyi ve haber üretim sürecini denetlemek için de etkin bir biçimde kullanılmaktadır.

Yeni iletişim ortamının multimedya ve hipermetinsellik özellikleri, haberin üreticisi olan gazetecilerin de multimedya üreticisi olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu durum, gazetecilerin multi-skilled (çoklu beceriye sahip) (Nygren, 2014; Elliot, 2009) olmalarını şart koşmaktadır. Multimedya üretmesi istenen gazeteciden çekirdek becerilerine ilave olarak bir proje yöneticisi, grafik, animasyon, web tasarımcısı, ses ve görüntü kurgucusu gibi farklı alanlardaki becerilere sahip olması beklenmektedir (Batt vd., 2000). Böylece gazetecilerin tek bir alan ya da mecerada uzmanlaşarak üretim yapmaları yeterli olmamakta, gazetecilerden farklı meceralarda farklı içerikleri üretebilecek çoklu-becerilere sahip olmaları istenmektedir. Bu çoklu beceriler, gazetecilerin sahip olması gereken çekirdek becerilerin yanında, teknolojik araçları kullanabilme, fotoğraf çekebilme, dijital programlara hakim olabilme gibi vasıflardır. Bu beklentileri karşılaması beklenen gazetecilerin doğal olarak iş yükleri de artmaktadır.

Yeni iletişim ortamı geleneksel gazeteciliği bitirmediği gibi, bu ortamda yapılan gazetecilik için de çekirdek beceriler tamamen geride bırakılmamıştır. Yeni ortam için gerekli görülen bu yeni beceriler gazetecilerin çekirdek becerilerinin yerini almamış, yalnızca gazetecilerin sahip olmaları istenen beceri sayısını fazlaştırmıştır (Harper, 1996). Hem çekirdek hem yeni çoklu becerilere sahip olması beklenen gazeteciden, yeni ortam için edindiği mevcut çoklu becerilerini de kesintisiz olarak geliştirmesi ve sürekli çeşitlendirmesi istenmektedir (Gemici, 2018, s. 212). Dolayısıyla gazeteciler durmaksızın gelişen ve güncellenen internet ortamı için sürekli yeni beceri öğrenmeye zaman harcamaktadırlar.

Gazeteciler mesleğe devam edebilmek için bu yeni ortamın yeni becerilerini edinmeye mecbur bırakılmışlardır. Çünkü çoğu haber kuruluşu, 24 saatlik haber döngüsü ve yöndeşmenin bir sonucu olarak çoklu platformların kullanımında verimliliği artırma isteği nedeniyle çalışan sayılarını azaltmaya gitmişlerdir (Cangöz, 2015, s. 130; Özsever, 2004, s. 198). Haber kuruluşlarının pek çoğunda, teknolojik yeniliklere ve çoklu beceri ihtiyacına yaşı gereği daha kolay uyum sağladığı düşünülerek giderek daha düşük ücretlerle çalışabilen, örgütsüz çalışma ilişkilerine ve hızlı çalışma temposuna uyum sağlayabilen gençler istihdam edilmeye başlanmıştır (Walters vd., 2006, s. 4; Sennett, 2009, s. 70). Haber kuruluşlarının edindiği bu yeni istihdam politikası ile yeni becerilere uyum sağlayamayan eski çalışanların tasfiyesi hızlanmıştır.

Gazetecilere yüklenen yeni ve çoklu-beceriler, yeni ortamda haberin sunum yönteminin gerekliliği olarak lanse edilmektedir. Bu gereklilikler nedeniyle gazetecilerden yazılım, donanım, sosyal medya kullanım becerisi gibi teknik pek çok iş beklenmektedir. Bromley (1997) gazetecilik görevlerinin yeniden tanımlanır hale gelmesinde asıl tartışılması gerekenin, gazetecilik mesleğinde çoklu yeteneğin vasıflı işgücünün ortadan kalktığı "az yetenekliliğe" sebep olup olmadığının sorgulanması olduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü gazetecilerden beklenen bu beceriler vasıf değil teknik becerilerdir ve gazeteciliği yalnızca bu becerilerle tanımlamak, bu mesleği teknik bir işe indirgemek anlamına gelecektir (Demir & Kaderoğlu Bulut, 2020, s. 17). Buna ek olarak, mevcut çoklu becerilerini de kesintisiz olarak geliştirmesi

---

örgütlenme biçimlerini ve ürünüyle kurduğu ilişkinin karakterini göstermesi bakımından önemli olduğunu belirtmektedir.

³ Gazetecilik emek sürecinde kritik noktada olan emeğin araçlarının teknolojiyle birlikte değişiminin etkilerini, vasıf ve denetim ekseninde inceleyen çalışma bölümü için bkz. Kaderoğlu Bulut, 2019, s. 276-279.

istenen gazeteci için meslekte vasıf tartışması, Gemici'ye göre (2018, s. 212) mutlak bir vasıfsızlaşma değil, ancak sahip olunan vasıfların niteliğinin değişmesi bağlamında görece bir vasıfsızlaşma olarak düşünülmelidir.

Yeni iletişim teknolojilerinin üretimde mekâna bağımlılığı azaltmış olması, gazeteciler üzerindeki yönetsel denetimin kalktığı anlamına gelmemektedir. Aksine mobil iletişim araçları ve internet teknolojisi, gazetecilerin büro dışında da denetlenmelerini mümkün hale getirmiştir. Yeni iletişim teknolojileri sermayeye, gazetecinin çalışmasını her an denetlemeyi ve ona aralıksız olarak yeni görevleri ulaştırmayı kolaylaştırmıştır (Gemici, 2018, s. 70). Gemici'ye göre gazetecinin adeta “elektronik prangaları” haline gelen bu teknolojik araçlarla yürütülen denetim, gazeteciyi hızlı ve akışkan haber tüketimine uyumlu emek rejimine uyarlamak amacıyla kullanılmaktadır.

Gazetecilik pratikleri için hız, yeni olan bir şey değildir. Çünkü haber, yeni olandır. Yeni iletişim teknolojileri ve ortamı ise gazetecilikteki hız olgusunu başka bir düzeye taşımıştır. Dijitalleşmenin haber üretim sürecine sağladığı kolaylaştırıcı etki, giderek temposu artan, hızlanan bir haber üretim mantığı geliştirmektedir (Örnebring, 2010, s. 65-66). Haber üretme ve alma döngülerinin ritmindeki artış, çoğunlukla yeni teknolojilerin tüketimde yarattığı değişikliklere atfedilmektedir ve bu yeni ortamdaki hız baskısını açıklamada “kitle beklentileri” ve “kamunun bilme hakkı” temel tezler olarak öne çıkmaktadır (Bilecen & Bayraktutan, 2018, s. 345-346). Böylece yeni medya düzenindeki haber ve hız ilişkisi, mesleğin kendine içkin olan yeni ve hızlı olma özelliğinin farklılaşmış bir boyutu olarak görülmektedir.

Yeni iletişim ortamının gazetecilik pratiklerini dönüştüren hız baskısı, teknolojik gelişmelerin iletişim ortamında yarattığı beklentilere ve teknolojinin kendisine indirgenmektedir. Bu düşüncelerle yeni iletişim ortamındaki hızlanma ihtiyacı gazetecilerin kontrolünün dışında teknolojik bir etmenmiş gibi algılanmakta, kapitalist ilişkilerden soyutlanarak doğallaştırılmaktadır (Örnebring, 2010, s. 65). Kapitalist üretimde hızlanma, gazeteci emeğinden en yüksek verimi alma arzusu üzerine kuruludur. Yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklarla gazetecinin haber üretiminde hammaddesi olarak görülebilecek enformasyon akışı, sermaye hareketlerinin hızlanmasına uyumlu şekilde işlemektedir (Gemici, 2018, s. 59). Sermayenin hareketi ne kadar hızlanırsa o oranda artı-değer yaratacak, hızla birlikte azalan dolaşım maliyetleri artı-değeri ve kâr oranlarını artıracaktır. Manzerolle ve Kjoson (2014, s. 225) sermayenin buradaki amacının dolaşım zamanını sıfır noktasına yaklaştırmak olduğunu ifade etmektedir. Byung-Chul Han da (2020, s. 23) *Şeffaflık Toplumu* kitabında sermayenin mantığına göre iletişimin değerinin tek ölçütünün enformasyon değiş-tokuşunun hacmi ve hızı olduğunu, hacmin büyümesinin iletişimin ekonomik değerini artırdığını söylemektedir.

Sermayenin hızlanma ve çokluk arzusu, gazetecilerden derinlikli ve üretilmesi zamana yayılan haberleri istememektedir. Yeni iletişim ortamında, haber sunum tekniklerine hakim çalışanların, genellikle masa başında olarak ve ajanslardan gelen haberleri kopyala-yapıştır yaparak yayınladıkları haberler, sermayenin söz konusu hızlanma ve çokluk arzusunu karşılamaktadır. Bu durumda, sermayenin çevrim mantığına uygun şekilde hızla haber üreten ve tüketime sokan gazetecinin vasıfsızlaşması ve ürettiği ürünün niteliksizleşmesi gibi bir sonuç gündeme gelmektedir (Gemici, 2018, s. 62). Pek çok çalışma, gazetecilerin bu yöntemle haber üretmekten mesleki olarak tatmin olmadıklarını, aynı zamanda gazetecilik reflekslerinin de zamanla erozyona uğradığını öne sürmektedir.

Hızlanma baskısı, haberin doğrulanması sorununu doğurmakta, haber kaynaklarının kontrolünü güçleştirmekte, dolayısıyla da haber içeriği hızla birlikte niteliksizleşmektedir. Akışkan, dinamik ve kısa bir metnin, ayrıntılı ve doğrulanmış bilgilerin önüne geçtiğini söyleyen Narin (2020, s. 165) haberin hızla duyurulmasının artık güvenilirlikten çok daha önemli bir kriter haline geldiğini vurgulamaktadır. Haberin güvenilirliğini kaybetmesi,

okuyucular tarafından internet ortamının meslek üzerindeki hız baskısına atfedilmemekte, bu güvensizlik derinleşerek gazetecilere ve mesleğe yöneltilmektedir.

Bu hızlı ve kesintisiz enformasyon akışı, yeni iletişim ortamının yapısı gereği yalnızca haber içeriklerine dönük bir beklenti değildir. İnternet ortamındaki kullanıcılar her türlü içerik için aynı hız beklentisi içindedirler. Ancak bu durum, kamusal bir görevi olan habercilik için uzun vadede yıkıcı sonuçlara gebe dir. Yeni iletişim ortamının özelliği olan dinamik ve kesintisiz enformasyon akışının yarattığı bir diğer ciddi problem, “an beklentisinin habere dönüştürülmesi”dir (Tutal, 2014, s. 196). Bu kesintisiz enformasyon akışı, içeriğe odaklanmanın önüne geçmekte ve gazeteci için haberin kamusal sorumluluğu olan toplumsal karşılık yaratma özelliğinin aşınması anlamına gelmektedir.

Yeni iletişim ortamı olan internetin en çok vurgu yapılan özelliklerinden biri de okuyucuların geri bildirim yapabileceği olarak görülen etkileşim özelliğidir. Pek çok çalışmada, internet ortamının etkileşimli yapısıyla, herkes için demokratik, katılımcı ve özgür bir iletişim ortamı sağlayacağı fikri öne çıkmaktadır. Yeni medya teknolojilerinin zannedildiği gibi insanları özgürleştirmediğini ifade eden Hülür ve Yaşın’a göre, “büyük medya sahipliklerinin varlıklarını, biçim değiştirerek ve hatta daha da güçlenerek sürdürdüklerini söylemek de mümkündür” (2017, s. 9). Ayrıca, medya şirketlerinin amaçlarıyla kullanıcıların amaçları arasında da bir uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Yeni medya kullanıcılar için ayrı bir gerçeklik, medya şirketleri için ayrı bir gerçeklik yaratmaktadır. Kullanıcılar, medya platformlarından kendi amaçları doğrultusunda yararlandıklarını düşündükleri halde medya şirketleri, kullanıcıları ve bu platformlarda harcadıkları zamanı metalaştırmaktadır (Hülür, 2020, s. 8). Dolayısıyla yeni medyanın gazetecilik alanında yol açtığı değişimlerin anlaşılmasında sadece yarattığı etkileşim olanakları ve ifade özgürlüğünün değil, aynı zamanda sermayenin çıkarları açısından oynadığı rolün de dikkate alınması gerekmektedir.

İnternet ortamının etkileşim özelliği okuyucular açısından demokratik, katılımcı ve özgür bir ortam sunmazken, gazeteciler açısından da durum çok farklı değildir. İnternetin etkileşim özelliğinin gazeteci ve okurları hiç olmadığı kadar birbirine yaklaştırdığı düşünülmektedir. Ancak gazetecilerin site kullanıcılarıyla olan etkileşime oldukça az zaman ayırdığı, gazeteci ve kullanıcılar arasındaki etkileşimin iddia edildiği ölçüde hayata geçirilmediğini gösteren araştırmalar mevcuttur (Çevikel, 2004, s. 155). Gazetecinin okuyucu ile olan temasını kolaylaştırdığı ve artırdığı illüzyonu ile sunulan internetin etkileşim özelliği, gazeteciler üzerinde sermayenin çıkarları doğrultusunda bir baskı aracı olarak kullanılabilir. Dijitalleşme ile mümkün hale gelen tüketicinin ölçülebilirliği, reklamcılık alanında olduğu kadar haber medyasının da başvurduğu yöntemlerden biri haline gelmiştir. Tıklanma veya bazı sosyal ağ analiz araçlarınca ölçülen kullanıcı etkileşim istatistikleri, söz konusu haberin değerini de belirlemektedir. Bu durum, içerikleri az tıklanan ya da sınırlı bir okur kitlesine hitap eden niş konularda üretim yapan gazeteciler için dezavantajlar ortaya çıkarmaktadır (Uzunoğlu, 2018, s. 212). Dolayısıyla etkileşim özelliği gazeteci-okur arasında bir köprü kurmamakta, gazeteciler üzerinde örtük bir performans ölçme yöntemi olarak kullanılmaktadır.

3. Gazetecilikte zamanın ve mekânın esnekleşmesi

Yeni iletişim ortamında yapılan gazetecilik için esneklik vurgusu ön plana çıkmaktadır. Sayısallaşma ve yöndeşme, gazetecilik emeğinin zaman ve mekânla olan ilişkisine de esneklik olarak yansımış, bu durum gazetecilik pratiklerini ve istihdam biçimlerini dönüştürmüştür. Zaman ve mekân sınırı olmadan yapılan üretimde, gündelik yaşamın tümü çalışma saatine dönüşmekte, mekânsızlaşma ile kolektivitiden kopuş yaşanmakta ve örgütlü meslek bilinci ortadan kalkmaktadır. Bu durum yeni iletişim ortamının sermaye birikim modeli ile yakından ilintili olup, tüm kapitalist üretim biçimlerinde benzer şekilde tezahür etmektedir.

Kapitalizmin sermaye hızı ve hareketine dayalı üretim biçimi, zaman-mekân sıkışması⁴ aracılığıyla gündelik hayatın tümünde örgütlenmiştir. Amacı, çalışma sürecinde üretim-tüketim ve dolaşım ilişkilerinin hızlanması olan sermaye, zaman ve mekânı da kârlılığını en çok olacak şekilde yeniden örgütlemiştir. Çünkü “kapitalistin bakış açısından, sermayesinin devir zamanı, sermayesini, artı değer yaratmak ve ilk biçimi içerisinde geri almak üzere yatırması gerekli zamandır” (Marks, 1997, s. 143). Bu sebeple yeni iletişim ortamında yapılan gazetecilikte de ön plana çıktığı gibi, zaman ve mekân bağlamında esnekliğin yarattığı sorunların başında hız gelmektedir.

İnternet ortamının gazetecilere yüklediği en günceli en hızlı şekilde sunma gerekliliği baskısı, gazetecinin gündelik yaşam zamanının tümünü çalışma zamanına dönüştürerek, günün yirmi dört saati üretim yapmasını isteyen zamansal bir ilişkiye bürünmüştür. Emek-zamanın esnekleşmesi, çalışma zamanı ve boş zaman arasındaki ayrımın belirsizleşerek gazeteci emeğinin tüm gününün sömürüye açık hale gelmesi anlamına gelmektedir (Gemici, 2018, s. 72). Bu şekilde tüm gün boyunca haber üretim sürecine dahil olan gazetecinin çalışma zamanlarının tespiti mümkün değildir, dolayısıyla mesai ücreti hakkı söz konusu bile olmamaktadır. Mobil hale gelen haber üretim araçlarının da varlığı ile gazeteciden her an her yerde hızlıca cep telefonundan üretim yapması beklenmekte, gazeteciler, mesleğin geleneksel değerleri öne sürülerek teknolojik imkânların aracılığıyla sömürülmektedir.

Yeni iletişim ortamının çoklu ortam özelliğine uygun olarak multi-skilled olmaları istenen gazeteciler, haber üretim sürecine etki eden yeni teknolojik gelişmeleri yakından takip etmek durumunda bırakılmaktadırlar. Bu becerilere sahip olmayanların işsiz bırakılmaları nedeniyle, gazeteciler sürekli kendilerini yenileme ve güncelleme çabası içindedir ve bu durum gazetecilerin çalışma zamanı ve boş zaman arasındaki sınırlarını ortadan kaldırmaktadır (Gemici, 2018, s. 77). Bununla birlikte, yeni becerilere adaptasyon konusunda kurum içi eğitim vermekten kaçınan sermaye, alandaki güvencesizliği kullanarak eski çalışanlara eğitim vermek yerine, yerlerine yenilerini istihdam etmeyi maliyet açısından daha kârlı görmektedir.

Haber üretiminde esnek mekânsal örgütlenmeler, üretkenliğin az sayıda muhabirle maksimize edilmesi ve maliyetlerin azaltılması amaçlarını gütmektedir. Haber üretiminde kullanılan araçların ucuzlayarak ve küçülerek mobilize olmaları, gazetecinin haber üretiminin gerçekleştiği haber merkezine olan bağımlılığı azaltmakta, hatta ortadan kaldırmaktadır (Bauman, 2017, s. 181). Önceleri gazete sermayesinin yatırım yaptığı üretim araçlarının aynı mekânda bulunması nedeniyle, gazetecilik etkinliği de o mekâna bağlı yapılmaktaydı. Ancak gazeteciliğin mobil araçlarla yapılabilen bir hal almasıyla, haberi yazmak, düzeltmek ve yayınlamak için gazetecinin merkez mekâna dönmesine artık gerek kalmamaktadır. Aynı zamanda internet ağının sunduğu olanaklar da büro dışında yeni çalışma mekânlarından üretim yapabilmenin önünü açmaktadır.

Haberi üretmek için büroda bulunma zorunluluğunun ortadan kalkmasını, gazeteciler için olumlu bir gelişme olarak okumak mümkün değildir. Belli bir kurumsal çatı altında ve diğer meslektaşlarıyla örgütlülük içinde bulunmayan gazeteci, kendini örgütsel parçalanmışlık içinde bulmaktadır. Çünkü gazetecinin mekânsız çalışma rutinleri, onu işyerinden, meslektaşlarının maruz bırakıldıkları durumlardan ve mesleki örgütsel mücadeleden uzaklaştırmaktadır (Köse, 2016, s. 11). Burada gazete emekçisinin kolektif yapıdan kopma sorunu gündeme gelmekte (Bauman, 2017, s. 190), kolektiviteden kopan gazeteci, üretim sürecinde yalnızlaşmaktadır. Kolektiviteden kopuş; kendi başınlık, etkileşimin azalması, dayanışma ve mücadele olanaklarının yok olması, mesleki tatmin ve yaratıcılığın körelmesine neden olmaktadır (Gemici, 2018, s. 87). Bu durumla birlikte aynı zamanda gazetecilerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin ortak mücadele etme potansiyeli de zayıflamaktadır.

⁴ “Zaman-mekân sıkışması” kavramı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Harvey, D. 2019, s. 227-342.

Gazetecilik iş yapma pratiklerindeki dönüşümün, haberin üretildiği yer olan haber bürolarının yapısı ve işleyişiyle belirleyici bir ilişkisi vardır. Tuchman (1978) ve Schudson (2003) gibi haber sosyolojisi çalışanlar, gazetecilerin iş yapma pratiklerine göre haber bürolarının bir sosyal sistem olarak nasıl biçimlendiklerini incelemektedirler. Haber büroları, gazetecilerin meslekleri ile ilgili kültürel bir paylaşım alanı olduğu gibi, bireyselleşmeyi ve yıkıcı bir rekabetin varlığını da engellemektedir (Gemici, 2018, s. 86). Gazetecilerin haber bürolarında fiziksel olarak bir arada olmaları, habere ilişkin paylaşımların gün boyu sürebilmesi ve insani ilişkilerin yeniden üretilerek sosyal ve mesleki yardımlaşmanın mümkün kılınabilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Gazetecilerin zamansal ve mekânsal kopuklukla birlikte bilgiyle kurdukları ilişki de dönüşüme uğramıştır. Uçsuz bucaksız bir enformasyon kaynağı sunabilen internet teknolojisi ile haberi yerinden takip eden muhabir dönemi sona ermiş, masa başı gazetecilik faaliyeti öne çıkmıştır (Işık & Koz, 2020, s. 1288). Gazetecilik mesleğinde alanda olmak; gerçekleşen olayların doğrudan gözlemlenebilmesi, var olan kaynaklarla iletişimin devam ettirilebilmesi, yeni kaynakların edinilebilmesi, meslektaşlarla karşılaşmalar yoluyla bilgi alışverişinin yapılabilmesi ve sosyal ilişkilerin sürdürülebilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Ancak günümüzde sosyal medya ağı, gazeteci için uçsuz bucaksız bir enformasyon kaynağına dönüşmüş, gazeteci sürekli ekran başında kalarak haber ve kaynak taraması yapmakla meşgul olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda gazeteci, sosyal medya akışına bakarak her saniye meşgul olmakta ve fiziksel olarak içinde bulunduğu zaman ve mekânın bağlamından kopabilmektedir (Gemici, 2018, s. 93). Ayrıca bu durum haber kaynağı ile kurulan ilişkinin sosyal boyutunu da ortadan kaldırmakta ve farklı bağlamlarla üretilecek haberleri imkânsız hale getirmektedir.

4. Gazetecilikte yeni çalışma biçimleri: Teknoloji odaklı istihdam(sızlık)

Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte tam çalışmanın yerini part-time ve freelance gibi çeşitli esnek çalışma modelleri almıştır. Gazetecilerin sosyal haklar kapsamı ve onlardan yararlanma biçimleri büyük ölçüde aşınmış, medya sektöründe “esnek ve güvencesiz çalışma, istihdamda daralma, hızlı çalışma temposu, iş yükünde artış, dönemsel çalışma, Basın İş Kanunu kapsamının dışına itilme, sendikasılaşma, yönetsel baskı, vasıfsızlaşma, işsizlik ve atipik çalışma gibi durumlar giderek yaygınlık kazanmış ve kronik hale gelmiştir” (Özsever, 2004, s. 152). Bu güvencesiz ortamda gazetecilerin izin, ücret, çalışma saatleri ve sosyal güvence hakları belirsiz hale getirilerek sömürüye açık bir konuma itilmiştir.

İnternet ortamında artan çalışma saatleri, iş kapasitesi ve nitelik ihtiyacı nedeniyle gazetecilerin geleneksel medyadaki sorunları eskiye oranla derinleşmekte ve yerine yenileri eklenmeye devam etmektedir. İnternet medyası Basın İş Kanunu kapsamında olmadığı için internet ortamına haber üreten gazeteciler yıpranma hakkı, kıdem tazminatı ve basın kartı hakkı gibi haklardan da yararlanamamaktadırlar (Demir & Kaderoğlu Bulut, 2020, s. 18). Çünkü sermaye, dijitalleşmenin avantajlarından yararlanarak yeni istihdam biçimlerindeki düşük sigorta primleri, ödenmeyen mesai ücretleri, kayıt dışı çalıştırma gibi yöntemlerle maliyetlerini en aza indirmeyi istemektedir.

Türkiye’de basının her zaman en büyük sorunlarından biri olan çalışma saatlerinin ve koşullarının düzensizliği, yeni iletişim ortamında yapılan gazetecilikte daha da derinleşmiştir. Bu alanda çalışan gazeteciler Basın İş Kanunu’na göre istihdam edilmedikleri için iş kazalarına karşı güvence altında da değildirler (Keten, 2015, s. 234-237). Geleneksel gazetecilik yapanlar için de her zaman ulaşılması zor olan basın kartına sahip olamayan gazeteciler, özellikle alana çıktıklarında çeşitli engellemelerle karşı karşıya bırakılmakta hatta zaman zaman polis şiddetine de hedef olmaktadır. Bu durumun, “gazeteci” olarak kabul görmeyen gazetecilerin mesleklerini özgürce yapmalarını engellediği bilinmektedir.

Gazetecilerden multi-skilled (birden fazla yetenek setine sahip) olması ve kendilerini sürekli geliştirip güncel tutması beklenirken, işverenler eski çalışanları tasfiye etmekte, teknoloji konusunda yatkın olduklarını düşünerek genç gazetecileri istihdam etme politikası gütmektedirler. Nitekim güvencesizliğin de etkisiyle, haber medyası istihdamında aralıksız devam eden bir gazeteci sirkülasyonu mevcuttur. Multi-skilled özelliklerin vasıf değil teknik beceri olduğunu vurgulayan Demir ve Kaderoğlu Bulut'a göre (2020, s. 17) vasfın ve teknik becerilerin yaygınlaştırılması ve standartlaşması yoluyla değersizleştirilerek, gazetecinin bir başkasıyla kolaylıkla değiştirilmesinin de önü açılmaktadır.

Yeni medya düzeninde gazeteci emeğinin dönüşümünü Standing'in (2017) "prekarya" kavramı ile açıklayan incelemeler mevcuttur.⁵ Çamuroğlu Çığ ve Çığ'ın (2015, s. 209) tanımıyla "prekerleşme, emeğin piyasanın acımasız rekabet koşullarında her an sistemin dışına itilme korkusu nedeniyle haklarının elinden alınmasına, vasıflarının önemsizleştirilmesine razı gelecek ve sömürüyü içselleştirecek kadar sindirilmesi anlamına gelmektedir". Gazetecilik emek sürecindeki esnekleşme güvencesizliği önelemede, ikisi birbirini perçinleyerek mevcut durumu daha da kötüleştirmektedir. Yeni medya düzeninin yarattığı bu koşullar, mesleğin doğal olarak görülmekte ve kabul edilmektedir. Emeklerinin prekarizasyonu sonucunda sistematik olarak pasifize edilen gazeteciler, aynı zamanda düşünemez hâle de getirilmektedir (Çamuroğlu Çığ & Çığ, 2015, s. 216). Gazetecilerin yeni medya düzeninde maruz bırakıldıkları bu durum, kamusal bir sorumluluk ve bilinçle yapılan gazeteciliğin toplumla olan bağlarını kesmekte ve gazetecileri edilgen hale getirmektedir.

Sonuç

İletişim teknolojilerindeki yöndeşme, medya yapısını, içerik üretim ve tüketim süreçlerini etkileyerek bir dizi dönüşüm ve değişim sürecini tetiklemiştir. Meydana gelen bu değişimlerle birlikte hem üretilen içerikler hem de tüketim yöntemleri değişime uğramıştır. Haberin üreticisi olan gazeteciler için de dönüşen içerik ve okuyucu tüketimleriyle birlikte haberin toplanma-üretilme-sunulma pratikleri dönüşüme uğramıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin gazetecilik pratiklerine getirdiği yeni teknik özellikler ile iletişimde zaman ve mekân ayrımını ortadan kaldırması da haber üretim sürecini yeniden şekillendiren etmenlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte yeni iş yapma pratikleri ve yeni istihdam yapıları ortaya çıkmıştır. Tam çalışmanın yerini part-time, freelance gibi çeşitli esnek çalışma modelleri almıştır. Medya endüstrisinde güvencesiz çalışma yaygınlaşmış, gazetecilerin izin, ücret, çalışma saatleri ve sosyal güvence hakları belirsiz hale getirilerek sömürüye açık bir konuma itilmiştir. Yeni medya düzeninde, artan çalışma saatleri ile iş yükü ve eskiye oranla yetersiz kalan nitelik ihtiyacı nedeniyle gazetecilerin geleneksel medyadaki sorunları eskiye oranla derinleşmiş ve üzerine yenileri eklenmiştir.

Yeni iletişim teknolojilerinin olanaklı kıldığı çoklu ortamlara uygun üretim yapması beklenen gazetecilerden de çok yönlü yetenekler beklenmektedir. Gazetecilerden beklenen bu yeni yetenekler teknik becerilerdir ve gazetecilerin iş yükünü artırdığı gibi gazeteciliği teknik bir işe indirgemekte ve gazetecilik mesleğinin değersizleştirilmesine neden olmaktadır.

Gazetecilik iş yapma biçimlerindeki değişim, haber bürolarının yapısını ve işleyişini de dönüştürmüştür. Gazetecilik faaliyetlerinde kullanılan araçların mobilize olmasıyla birlikte, fiziksel mekân geride bırakılmış ve gazeteci mekândan bağımsız bir çalışma işleyişine geçmiştir. Ancak büro faaliyetinden uzak kalmak, gazetecinin üretim sürecinde yalnızlaşmasına yol açmakta, diğer gazete emekçileriyle oluşan etkileşim ve dayanışma zayıflayarak yerini

⁵ Yeni iletişim ortamında gazeteci emeğinin dönüşümünü prekarya kavramı ve prekarizasyon süreci ekseninde inceleyen çalışmalar için bkz. Çamuroğlu Çığ ve Çığ, 2015; Uzunoğlu, 2018; Çığdem ve Erdoğan, 2019; Özkan ve Cengiz, 2019; Kızılca ve Karagöz Kızılca, 2018.

bireyselleşmeye ve rekabet duygusuna bırakmaktadır. Bu durum, gazetecinin yalnızlaşmasına ve örgütlü meslek bilincini yitirmesine neden olmaktadır.

Yeni iletişim ortamının gazetecilik pratiklerini dönüştüren hız baskısı, teknolojik gelişmelerin iletişim ortamında yarattığı beklentilere ve teknolojinin kendisine indirgenmektedir. Bu düşüncelerle yeni iletişim ortamındaki hızlanma ihtiyacı gazetecilerin kontrolünün dışında teknolojik bir etmenmiş gibi algılanmakta, kapitalist ilişkilerden soyutlanarak doğallaştırılmaktadır. Ancak kapitalist üretimde hızlanma mantığının, gazeteci emeğinden en yüksek verimi alma arzusu üzerine kurulu olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Hız baskısı gazetecilerin, toplumsal girdilerle şekillendirerek derinleştirdikleri haberleri imkânsız hale getirmekte, onlardan en hızlı şekilde en fazla haberi üretmelerini istemektedir. Hızlanma baskısı, haberin doğrulanması sorununu doğurmakta, haber kaynaklarının kontrolünü güçleştirmekte, dolayısıyla da haber içeriği hızla birlikte niteliksizleşmektedir. Gazetecilerin bu yöntemle haber üretmekten mesleki olarak tatmin olmadığı, aynı zamanda gazetecilik reflekslerinin de zamanla erozyona uğradığı tespiti yapılabilir. Bu durumun gazetecilik mesleğine uzun vadeli zararlar vereceği öngörüsünde bulunmak yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- Atikkan, Z. & Tunç, A. (2011). *Blogdan al haberi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Batt, R., Christopherson, S., Rightor, N. & Van, J. D. (2000). *Networking: Work patterns and workforce policies for the new media industry*. Ithaca, NY: Cornell University.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan modernite* (S. O. Çavuş, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Bilecen, N. S. & Bayraktutan, G. (2018). İnternet çağında gazetecilik için tartışılmalı bir kavram: ‘Yavaşlık’. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, 29, 341-354.
- Binark, F. M. (2007). Yeni medya çalışmalarında yeni sorular ve yöntem sorunu. F. M. Binark (Ed.), *Yeni medya çalışmaları* (s. 21-44) içinde. Ankara: Dipnot.
- Bromley, M. (1997). The end of journalism? Changes in workplace practices in the press and broadcasting in the 1990s. M. Bromley & T. O’Malley (Ed.), *A journalism reader* (s. 330-350) içinde. London: Routledge.
- Cangöz, İ. (2015). *Değişen anlam ve değerleriyle gazetecilik*. Ankara: Sınırsız Kitap Yayınevi.
- Çamuroğlu Çığ, E. & Çığ, Ü. (2015). Gazetecilik emeğinin prekarizasyonu: Yeni medya çağında habercilik etiğini tartışmak. *İş Ahlakı Dergisi*, 8(2), 197-232.
- Çevikel, T. (2004). Türkçe haber siteleri ve Türkiye’de internet gazeteciliğinin gelişimini sınırlayan faktörler. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 1, 147-163.
- Demir, A. S. & Kaderoğlu Bulut, Ç. (2020). İnternette haber üretimi ve gazeteciler üzerine bir araştırma: Alternatif bir kavramsal çerçeve denemesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 13-22.
- Deuze, M. (2004). What is multimedia journalism? *Journalism Studies*, 5(2), 139-152.
- Deuze, M. (2008). The changing context of news work: Liquid journalism and monitorial citizenship. *International Journal of Communication*, 2(5), 848-865.
- Dijk, J. (2006). *The network society: Social aspects of new media*. California: SAGE Publications.
- Dwyer, T. (2010). *Media convergence*. New York: Open University Press.
- Elliott, D. (2009). Essential shared values and 21st century journalism. L. Wilkins & C. G. Christians (Ed.), *The handbook of mass media ethics* (s. 28-39) içinde. New York: Routledge.
- Fırat, F. (2018). İnternet haberciliğinde yapay zekâ teknolojisi kullanımı: Robot gazetecilik (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gemici, Ç. (2018). Gelenekselden dijital haber üretim sürecinde gazetecinin zaman ve mekân deneyimindeki dönüşüm (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Geray, H. (2003). *İletişim ve teknoloji: Uluslararası birikim düzeninde yeni medya politikaları*. Ankara: Ütopya.
- Halıcı, N. (2005). Online gazetecilik. S. Alankuş (Ed.), *Yeni iletişim teknolojileri ve medya* (s. 141-154) içinde. İstanbul: IPS iletişim Vakfı Yayınları.
- Han, B. C. (2017). *Şeffaflık toplumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harper, C. (1996) Doing it all. *American Journalism Review*, 18(10), 24-29.
- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin durumu* (S. Savran, Çev.). Metis Yayınları.
- Hülür, H. (2020). New media control and capital: Commercialization of privacy and problem of access. *Yeni Medya*, 8, 1-9.
- Hülür, H. & Yaşın, C. (2017). Yeni medya ve gazeteciliğin geleceğini çerçevelemek. H. Hülür & C. Yaşın (Ed.), *Yeni medya geleceğin gazeteciliği* (s. 9-38) içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Işık, U. & Koz, K. A. (2020). Türkiye’de internet gazeteciliği: Meslek profesyonellerinin gözünden gazetecilik ortamı. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13(3), 1264-1295.
- Kaderoğlu Bulut, Ç. (2019). *Sınıfın sınırlarında: Gazeteciler ve proleterleşme*. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Karlsson, M. (2012). Charting the liquidity of online news: Moving towards a method for content analysis of online news. *The International Communication Gazette*, 74(4), 385-402.
- Kejanlıoğlu, B. D. (2004). *Türkiye’de medyanın dönüşümü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keten, E. T. (2015). *Neoliberal hegemonya döneminde medyada emek ve sendikal örgütlenme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kırık, A. M. (2017). Yeni medya aracılığıyla değişen iletişim süreci: Sosyal paylaşım ağlarında gençlerin konumu. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(1), 230-261.
- Köse, H. (2016). Teknolojik yetkinlik çağında gazetecilik: Etkili bir mesleğin kör noktaları ve bazı sınırlılıklar. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 1-15.
- Manovich, L. (2001). *The language of new media*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.
- Manzerolle, V. & Kjoson, M. (2014). Sermayenin iletişimi sayısal medya ve hızlanmanın mantığı (B. Durdağ, Çev.). V. Mosco & C. Fuchs (Ed.), *Marx geri döndü* (s. 217-253) içinde. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Marks, K. (1997). *Kapital II*. (A. Bilgi, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marks, K. (2013). *Kapital I*. (N. Satılğan & S. Mehmet, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Mueller, M. (1999). Digital convergence and its consequences. *Javnost-The Public*, 6(3), 11-28.
- Narin, B. (2020). Bak-geç gazeteciliği: Akıllı saatler ve gazetecilik pratikleri üzerine bir tartışma. B. Çoban (Ed.), *Yeni gazetecilik-mecralar, deneyimler, olanaklar* (s. 156-176) içinde. İstanbul: Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş. KAFKA.
- Nygren, G. (2014). Multiskilling in the newsroom: De-skilling or re-skilling of journalistic work?. *The Journal of Media Innovations*, 1(2), 75-96.
- Örnebring, H. (2010). Technology and journalism as labour: Historical perspectives. *Journalism*, 11(1), 57-74.
- Özsever, A. (2004). *Tekelci medyada örgütsüz gazeteci*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Öztürk, S. (2010). En eski ve en yeni iletişim medyası: İnsan. *Praksis*, 24, 115-132.
- Pavlik, J. V. (2013). *Yeni medya ve gazetecilik* (M. Demir & B. Kalsın, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Sennett, R. (2009). *Yeni kapitalizmin kültürü* (A. Onacak, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Standing, G. (2017) *Prekarya bildirgesi: Hakların kısılmasından yurttaşlığa* (S. Çınar & S. Demiralp, Çev.). Ankara: İletişim Yayınları.
- Tokgöz, O. (2017). *Temel gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tural, N. (2014). *Küresel iletişim*. İstanbul: Ekslibris Yayıncılık.
- Uzunoğlu, S. (2018). Gazeteci emeğinin dönüşümü ve güvencesizleşme: Türkiyeli dijital haber odalarının serbest muhabirleri üzerine bir çalışma. *Moment Dergi*, 5(2), 195-218.
- Walters, E., Warren, C. & Dobbie M. (2006). *The changing nature of work: A global survey and case study of atypical work in the media industry*. Switzerland: The International Federation of Journalists. Erişim adresi (16 Eylül 2021): https://www.ilo.org/sector/Resources/publications/WCMS_161547/lang--en/index.htm
- Yıldırım, B. (2010). Gazeteciliğin dönüşümü: Yöndeşen ortam ve yöndeşik gazetecilik. *Selçuk İletişim Dergisi*, 6, 230-253.